

בענין חיטה שנמצאת בתרנגולת בפסח

מאת ראובן חיים קליין
שבט תשע"ב
פעיה"ק ירושלים תובב"א

נדפס בקובץ קול התורה, גליון ע"ו (ניסן תשע"ג)

א' הנה איתא בתשובות רש"י (ס' שנ"ב) בזה"ל גרגיר חיטה שנמצא בתרנגולת בפסח והיא צלויה לא חיישין להחמיץ דהרי אמרינן (אהלות פי"א מ"ז) בעופות הוי עיכול בכדי שתפול לאור ותשרף ואנן קי"ל דלא נפל במעיה לאחר שחיטה ושפיר ילפינן איסור מטומאה וליכא למיחש למידי וכן הלכה עכ"ל¹. והנה אף דבמקומות אחרים הביאו בשם רש"י לאסור בכה"ג (ספר האורה ח"ב ס' ל"ז, סידור רש"י ס' שע"ב, איסור והיתר לרש"י ס' כ"א, תשובות רש"י ס' ש"ו, מחזור ויטרי הל' פסח ס' מ"ד²) מ"מ הם כתבו בשמו שיש ראי' להתיר ממתני' דאהלות הנ"ל. אכן רבותינו בעלי התוס' בכמה מקומות חולקים ע"ד רש"י מכמה טעמים והם סברי דבכה"ג אסור (ואכמ"ל בחלוקי' הדינים אם צריך שריפה או סגי לשהותו עד לאחר הפסח והחילוקים בין בישול לצלי ומליחה וכדו') אך יש נפ"מ לכל אחד לפי טעמו. בראשית אעתיק את לשון המשנה באהלות הנ"ל והנה לשונו ככתבו: כלב שאכל בשר המת ומת הכלב וכו' וכמה תשאה במעיו שלשה ימים מעת לעת בעופות ודגים כדי שתפול לאור ותשרף דברי רבי שמעון רבי יהודה בן בתירא אומר בעופות ודגים מעת לעת ע"כ. וכתב הר"ש משאנץ שם דאין זה ראי' להתיר חיטה שנמצאת בתרנגולת בפסח משום דהוי כמעוכל ואין בו איסור חמץ דיש לחלק בין איסור לטומאה ורק לענין טומאה אמרינן דהשיעור עיכול בעוף היינו כדי שתפול לאור ותשרף אבל לענין איסורים לא דאיסור מטומאה לא ילפינן³. והתוס' (חולין צז., בכורות ז:) הסתפקו אם ילפינן איסור מטומאה וכתבו דאפי' את"ל דאיסור מטומאה ילפינן מ"מ אין לנו להתיר חיטה שנמצאת בתרנגולת משום דרבי יהודה בן בתירא שם במשנה חלק ע"ד רבי שמעון וסובר דבעופות צריך שיעור מעת לעת והוא מחמיר מרבי שמעון וכיון דספק דאורייתא היא קי"ל דבשל תורה הולך אחר המחמיר (וגם הרמב"ם בפיה"מ ובהלכות טומאת מת פכ"ה ה"ד פסק כוותיה). וכ"כ במחזור ויטרי (הל' פסח ס' מ"ד) לדחות הראי' שהביא רש"י מאהלות⁴. ועוד כתב הר"ש שם דיש לחלק בין בשר דרכיך דמיירי בה מתני' דאהלות דלעיכול הבשר סגי בשיעור מועט לבין חיטה דקשה ותבעי זמן מרובה כדי לגמור העיכול. (האמנם התוס' בכורות ז: כתבו דאין לחלק בין בשר אדם מת לשאר דברים והוכיחו כן מדיוקא בגמ' דאמרינן בשבת קנה: יודע הקב"ה בכלב שמזנותיו מועטות לפיכך משהה אכילתו במעיו ג' ימים דמזה משמע דבכל מה שהכלב אוכל שיעור העיכול הוא ג' ימים מעל"ע ולא שנא דבר רך לא שנא דבר קשה.) ושוב הקשה הר"ש על מתני' דאהלות דמאי שנא מהא דתנן (בכורות ז:) דג טהור שבלע דג טמא אסור לאכול הדג טמא ואמאי אסור הלא מעוכל כבר⁵? ותירץ הר"ש (וכ"ה בתוס' מנחות סט. ועיי"ש בשיטמ"ק מהדו' אילן בשם הר"ש משאנץ) בשם רבי האי גאון דצריך לחלק בין איסור לטומאה דטומאה קיל טפי משום אפוש טומאה לא מפשינן וזה כנ"ל שיש לחלק בין איסור לטומאה. ועוד כתבו דאף אם נפסל דבר מאכילה לענין טומאת אוכלין מ"מ שפיר הוי אוכל לענין

¹ וכ"ה במאירי (פסחים מ.) ובספר הנייר (הל' פסח עמ' מ"ה במהדו' מכון ירושלים) בשם רש"י.

² ובמחזור ויטרי הל' פסח ס' מ"ז הביא בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה בדיוק כמו שכתוב בתשובות רש"י ס' שנ"ב כמעט מילה במילה.

³ ורש"י אזיל לשיטתו דכתב להדיא בתשובות רש"י (ס' ע"ו) דשפיר ילפינן טומאה מאיסור ועיי"ש בהערות. וע' WHO DISCUSSES LEARNING דף ב' עמוד ב' SHAERIM MITZYONINM BAHACLAHCA NIDDAH ISSUR FROM TUMAH

⁴ אכן ע' בביאור הגר"א (או"ח ס' תס"ז ס"ק נ"ג) שכתב שזהו דוחק דכאן אינו ספק דאורייתא אלא ספק דרבנן כיון דהוי רק חמץ נוקשה.

⁵ וכתב בביאור הגר"א (שם) דדוחק לומר דמיירי כשהמית הדג טהור תוך כדי שיעור כדי שתפול באש ותשרף משעה שאכל הדג טמא דשיעור זה אין בו ממש והוי כמיד כדמוכח בתוספתא (אהלות פי"ב ה"ג).

איסור וכמו שמצינו אצל נבלת עוף טהור בכפרים דקי"ל (עוקצין פ"ג מ"ג) דבלא מחשבה לאכילה אינה מיטמא טומאת אוכלין ואעפ"כ איסור נבילה אית בה אפ' בלא מחשבה. ועל דרך התירוץ השני לעיל לחלק בין בשר דרכיך לחיטה דקשה כתב הר"ש דה"ה שיש לחלק בין בשר אדם מת לבין בשר דגים דבשר דגים קשיין טפי ובעי זמן מרובה לעיכול. אי נמי תירץ הר"ש דהך משנה דבכורות ריב"ב היא ומיירי בדלא שהה שיעור מעל"ע ולכן לא הוי כמעוכל. ובספר הראב"ן (ס' י') כתב להחמיר בחיטה שנמצאת בתרנגולת דאפ' אם ההלכה כרבי שמעון ולא כריב"ב דמאן יימר דבלעה כשיעור עיכול קודם שחיטה דילמא סמוך לשחיטה בלעה.

ב') באו חשבון שיש נפ"מ גדולה בין הטעמים שכתבו הראשונים לפלוגי אדברי רש"י: אם הטעם הוא משום שהלכתא כרבי יהודה בן בתירא או משום מאן יימר כמש"כ הראב"ן נמצא דבתרנגולת שבלע חיטה וידעין ששהה יום שלם קודם שחיטתה ובדג טהור שבלע דג טמא ושהה יום שלם קודם שהמית הדג טהור הלכה פסוקה היא דהוי כמעוכל ואין החיטה חמץ ואין הדג טמא אסור אלא הוה כפירשא בעלמא. ומאיך גיסא אם הטעם להחמיר כנגד רש"י הוא משום שיש חילוק בין איסור לטומאה או משום שיש חילוק בין בשר אדם מת לבשר דג וחיטה יתכן לומר דאפ' אם שהה שיעור מעל"ע עדיין אסור דאינו כמעוכל. ומצאתי בפסקי אור זרוע (מס' בכורות פ"א אות ה') שלהדיא כתב גבי חיטה שנמצאת בתרנגולת שאפ' אם ידע ששהתה החיטה במעיה מעל"ע קודם השחיטה לא חשיב עיכול וזהו מהטעמים הנ"ל (והכי מוכרח לומר גם בספר אור זרוע הל' בכורות ס' תפ"ב). הרי מבואר מדברי האור זרוע דעיקר הטעם להחמיר שלא כדעת רש"י היינו או משום שיש לחלק בין איסור לטומאה או משום שיש לחלק בין בשר אדם מת לבשר דגים וחיטין. והנה לך לשון הטור (או"ח סוף ס' תס"ז) יש מתירין חטה שנמצאת בזפק של תרנגולת כדאמרינן גבי טומאה דחשיבא כמעוכלת ואינה מחמצת ואין עליה תורת אוכל וי"א שאין ללמוד איסור מטומאה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל עכ"ל. וכתב הדברי חמודות (בכורות פ"א ס' ח' אות י"ט) דאף דהרא"ש בבכורות לא הכריע כטעם זה⁶ מ"מ קבלה היא שקיבל הטור מאביו הרא"ש שזהו עיקר הטעם להחמיר. וכן תפסו כעיקר הטעם בתוס' רבינו פרץ (פסחים ל.) והריטב"א (פסחים מ.) ומאירי (פסחים מ.). ופסק השו"ע (או"ח ס' תס"ז סעיף ט"ז) חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו העוף מותר והחטה והשעורה צריך לשרפם דלא חשיבי כמעוכלים עכ"ל. ולכאורה פוסק השו"ע כדעת הטור דצריך להחמיר בזה משום שאין למידין איסור מטומאה.

ג') הנה הרה"ג מאיר זינגיל זצ"ל בספר אמרי טעם (ס' צ"ז) העיר סתיירה לכאורה בדברי הרמב"ם דבמקום אחד (מאכ"א פ"ט הל' ט"ו) כתב הרמב"ם דקביה שבשלה בחלב שבה מותרת שאינו חלב אלא הר' יהוא כטנופת שהרי ישתנה במעים (וכ"כ בש"ך יו"ד ס' פ"ז ס"ק כ"ד בדעת השו"ע). ומזה מבואר דחלב שבמעיה הפרה חשיב כפירשא בעלמא דהוי כמעוכל. אבל קשיא דהרמב"ם במקו"א כתב (טומאת אוכלין פ"א הל' כ"ג) חשב על החלב שבקיבה הרי זה מתטמא טומאת אוכלין ובזה מבואר דחלב שבקיבה לא יצא מכלל אוכל להיות כפירשא בעלמא אלא עדיין אוכל הוא ויכול ליטמא טו"א אם יש לו עליו מחשבה? וכך הוא מיישב דברי הרמב"ם דשיעור עיכול בשאר בהמות אליבא דריב"ב הוא ג"כ מעל"ע כמו בעופות ודגים⁷

⁶ הרא"ש שם (בכורות פ"א ס' ח') לא הביא טעם זה אלא הביא לחלק בין לעוס ואוכל דהעיכול ממהרת לבא כמו באהלות לאם בלע שלם שאין העיכול ממהרת כ"כ וכמו דג טהור שבלע דג טמא. וכתב עליו המעדני יו"ט (אות ו') דלפ"ז יש ראי' מאהלות לחיטה לעוסה שנמצאת בתרנגולת בפסח דמותר משום דמעוכלת היא אבל נמצאת שלמה לא. והכי פסק הערוך השלחן (יו"ד ס' פ"ג ס"ק נ"ג) שיש להקל בחיטה שאינה שלמה שנמצאת בתרנגולת בפסח דהוי כמעוכל ומותר. והטור (יו"ד ס' פ"ג) הביא טעם זה לאסור בדג טהור שבלע דג טמא וכתב הפר"ח (יו"ד ס' פ"ג ס"ק כ"ז) שהטור חוזר ממ"ש באו"ח דעיקר הטעם להחמיר משום שאיסור מטומאה לא ילפינן. וגם הרא"ש בפיה"מ שלו עמ"ס אהלות (שם) לא הביא טעם זה אלא כתב בזה"ל יש רוצים להתיר מכאן חיטה שנמצאת בתרנגולת ונתבשלה וליתא שהבשר רך אבל חיטה קשה וכו' ועוד נראה דהלכה כריב"ב דאמר מעל"ע עכ"ל וגם כאן לא חזינו שהרא"ש נקט דיש להחמיר מטעם דאיסור מטומאה לא ילפינן.

⁷ וכן כתב הרמב"ם להדיא (טומאת מת פ"כ ה"ד) וכ"כ התפא"י (אהלות פ"א מ"ז יכין אות מ"א) וכ"כ במשנ"א שם. אכן במשנ"א העיר שמדוקדק בלשון רש"י (תענית כב:) גבי זאב שיש "ימי עיכול" ומשמע דלא סגי ליה ביום אחד מעל"ע אלא צריך יותר זמן וצע"ק. ואולי הזאב הוי כמו כלב שגמ' מפורשת (שבת קנה:) היא דזמן עיכולו ג' ימים.

וכבר מצינו במג"א (או"ח ס' קפ"ד סק"ט) שכתב לגבי בני אדם שיש חילוק בין שיעור תחילת העיכול שהוא בע"ב רגעים לשיעור גמר העיכול שהוא בשש שעות וא"כ הכי נמי בבהמה י"ל דשיעור עיכול מעל"ע היינו גמר העיכול אבל תחילת העיכול היא קודם לכן. ועפ"ז מיישב הסתיירה בדברי הרמב"ם דבהלכות מאכ"א שכתב דהחלב שבקיבה הרי הוא כפירשא בעלמא היינו אם שהה החלב במעי הפרה שיעור מעל"ע ואח"כ שחט את הפרה ונמצא החלב בקיבה דבכה"ג כיון ששהה כשיעור גמר העיכול שפיר הוי כפירשא בעלמא. ומאידך גיסא דברי הרמב"ם בהלכות טומאת אוכלין מייירי בדהתחיל העיכול במעי הפרה אבל לא שהה כשיעור גמר העיכול וכיון שלא ידעין תכונת נפשו ואנינות דעתו אינו ידוע לנו אם חלב שמעוכל ואינו מעוכל לגמרי מאוס הוא בעיניו ולא יאכלנו ואין בו טו"א או דשפיר הוי בעיניו כאוכל ושייך ביה טו"א ולכן הכל תלוי במחשבתו. עכ"ת דהאמרי טעם. והנה לעיל (אות ב') כתבנו בדעת השו"ע דבחיטה שנמצאת בתרנגולות בפסח אסור ועיקר הטעם להחמיר משום שאין זה דומה למתני' דאהלות דהתם בטומאה מייירי וקי"ל דאיסור מטומאה לא ילפינן ולכן אף אם שהה כשיעור עיכול לא הוי כמעוכל לענין איסור. וא"כ קשיא לי ע"ד האמרי טעם דמה מהניא לן ששהה החלב במעי פרה שיעור מעל"ע להתיר חלב שבקיבה הלא שיעור זה נאמר רק לענין טומאה וקי"ל דאיסור מטומאה לא ילפינן? וצ"ל דהכי סובר האמרי טעם דמה שהחמיר השו"ע בחיטה שנמצאת בתרנגולות בפסח אינו מטעמו של הטור דאיסור מטומאה לא ילפינן אלא דשפיר ילפינן איסור מטומאה ואעפ"כ בחיטה שנמצאת וכו' מחמירין או משום דהלכה כריב"ב (וכן משמע מדברי האמרי טעם עצמו) או משום סברת הראב"ן דמאן יימר וכו' (כמש"כ לעיל אות א'). ולפי הני טעמים אם ידע בודאי ששהה החיטה במעי התרנגולות כשיעור מעל"ע קודם שחיטתה אה"נ תהא מותרת דהוי כמעוכל (ודלא כהאור זרוע). ולפ"ז הכי נמי בחלב שבקיבה רק אם ידע בודאי ששהה שם מעל"ע קודם שחיטת הפרה אמרינן דהוי כמעוכל ואינו אלא כפירשא בעלמא. כך נראה לי להסביר דעת האמרי טעם.

ד' הנה בביאור הגר"א (או"ח ס' תס"ז סק"ג) כתב דמה שהביא הטור טעם להחמיר בחיטה שנמצאת בתרנגולות דוחק הוא וע"ש שכתב דכל הטעמים להחמיר בזה דחוקים הם חוץ ממה שכתבו התוס' במנחות לחלק בין בשר אדם מת דרכיך לבשר דגים וחיטה דקשיין⁸. והגר"א הביא ראי' לזה מחלב שנמצא בקיבה דאמרינן דמעוכל הוא. וכדרכו בקודש של הגר"א דבריו אשר המה בכתובים סתומים הם וצריכים פירוש. ונראה בס"ד להסביר את דברי הגר"א עפ"מ ש"כ הרה"ג ראובן חיים קליין זצ"ל הי"ד אבדק"ק סנינא (חתנא דבי נשא להאדמו"ר ישע"לה מקעריסטער זצ"ל) בספר מטה ראובן (ס' ק"פ) וזהו תוכן דבריו: הביא המטה ראובן את דברי האמרי טעם (מובא לעיל אות ג') והעיר עליו הערה חשובה דהאמרי טעם הניח הנחה בדברי הרמב"ם וש"ע וכל הפוסקים דלא הותר חלב שנמצא בקיבה אא"כ ידעין ששהה החלב במעי הפרה כשיעור מעל"ע קודם שחיטתה ולכאורה דבר זה תימה דלא מצינו בשום אחד מהפוסקים לא ברמב"ם ולא בשו"ע ולא בנו"כ שהדגישו דמייירי דוקא כשהה החלב שיעור מעל"ע במעי הפרה קודם שחיטתה אלא מסתימת דבריהם משמע דאדרבה אפ' בדלא שהה שיעור מעל"ע הוי החלב כמעוכל ומותר. ולאור זה כתב המטה ראובן דלעולם בחלב שנמצא בקיבה א"צ שיעור עיכול כלל וא"כ בפרה ששתה חלב ומיד אח"כ נשחטה הדין נותן דחלב הנמצא ביקבתה מותרת. והוא נתן טעם לדבריו דכמו שמצינו שכתבו התוס' לחלק בין דבר רך לדבר קשה לומר דדוקא בדבר רך כגון בשר המת סובר ריב"ב דסגי לעיכול בשיעור מעל"ע אבל הדבר הקשה יצטרך זמן מרובה הכי נמי סובר ריב"ב בחלב שהוא משקה דעיכולו ממהרת לבא ואמרינן דתיכף כשיבא החלב בתוך הקיבה נתערב שם עם חלב החמוצים ושאר דברים מעוכלים ומיד נחשב כמעוכל. ואם כנים הדברים י"ל שזהו כוונת הגר"א שהביא ראי' מסוגיא דחלב שנמצא בקיבה ר"ל דמשם חזין דלא כל הדברים שווים בשיעור זמן העיכול וכשם שיש דברים שממהרים להתעכל כמו חלב כך יש דברים שמאחרים להתעכל דהיינו כל דבר קשה כמו חיטה ובשר דגים. כך נראה לעניות דעתי.

⁸ וע"ע בדמשק אליעזר ובברכת אליהו על ביאור הגר"א שם וע"ע במשנה ברורה (או"ח ס' תס"ז סקפ"ח).

ה') תנא המסייע הביא המטה ראובן דתנן (פרה פ"ט מ"ה) פרה ששתת מי חטאת בשרה טמא מעת לעת⁹ רבי יהודה אומר בטלו במעיה. ומפרש הש"ס (פסחים יח.) דרבי יהודה סובר דהוי משקה סרוח ואפ' בתוך מעל"ע והכין הלכתא (כן פסק הרמב"ם הלכות פרה פט"ו ה"ז והוא חוזר ממש"כ בפיה"מ שם דאין הלכה כרבי יהודה) ובתפא"י (פרה פ"ט יכין אות מ', תמורה פ"ו יכין אות מ"א) פ' דבמשקין חשיבי כמעוכלין מיד כשנתערבו עם הצואה שבמעיים. וכ"כ הפלתי (יו"ד ס' פ"ג סק"ז) ושו"ת תפארת צבי (או"ח ס' כ"ג) דהמשקין ממהרין להתעכל.¹⁰ ולענין סתיירת הרמב"ם שהביא האמרי טעם (מובא לעיל באות ג') כתב המטה ראובן דכבר עמד ע"ז ההשגות הראב"ד וכס"מ (טו"א פ"א הכ"ג) דעל מה שפסק הרמב"ם שחלב שנמצא בקיבה אם חשב עליו לאכלה הרי"ז מתטמא טו"א השיג הראב"ד וכתב דמסתברא דאף בכה"ג טהור משום דפירשא בעלמא הוא. והנה לך לשון הכסף משנה בזה (שם) ורבינו אע"פ שכתב בפ"ט מהלכות מאכ"א (הט"ו) שחלב הקיבה פירשא בעלמא איכא למימר דכשחשב עליו הוי אוכל לענין טומאה וכו'. הרי הכס"מ לא חילק בין הלכות טו"א דמיירי כשלא עמד בקיבה כשיעור גמר עיכול להלכות מאכ"א דמיירי בשכבר עמד בקיבה כשיעור גמר העיכול ונתבאר מדבריו שלא כדברי האמרי טעם. וראה זה מצאתי דבר נאה בחסדי דוד על התוספתא (טהרות פ"ב ה"ז) להסביר את דעת הרמב"ם בזה והוא כתב שיש חילוק בין חלב שנמצא בקיבה לחלב שנמצא בכחל דנהי ששניהם אינן חלב מן התורה חלוקים הם בדיניהם ובמציאות דחלב שבכחל באמת חלב מעלייתא הוא במציאות ורק גזירת רחמנא היא שאינו כחלב דעלמא ומשו"ה לא ראו עיני חכמים לעמוד וליגזור דחלב שבכחל אם חישובו עליו לאכלו דמיטמא טו"א דא"כ אתו למיטעי ולמימר דחלב גמור הוא מן התורה. לא לכן חלב הנמצא בקיבה שבמציאות הוי סרוח וכפירשא בעלמא ואינו כחלב כלל בזה שפיר גזרו חכמים דאם חישובו עליו לאכלו דמיטמא טו"א דבזה ליכא למיטעי לומר שמן התורה חלב גמור הוא שהרי עינינו הרואות כי פי השותה חלב שנמצא בקיבה אינו חלב גמור אלא כחלב סרוח ומעוכל. ולפ"ז שפיר מחלק הרמב"ם בין דין איסור והיתר דחלב שבקיבה חשיב כפירשא בעלמא לדיני טומאת אוכלין דאם חישובו עליו מיטמא טו"א דזהו מגזירת חכמים ולא מדינא. והכל על מקומו יבא בשלום.

⁹ הכי גרסינן במשניות אבל בפסחים (יז:) ל"ג מעל"ע כי אם טמא לחוד וכתב בתוס' רבינו פרץ שם שזהו דוקא אם שחטה תוך מעל"ע ואם שחטה אח"כ אפ' הת"ק מודה דטהור הוא. ושו"ר במלאכת שלמה שעמד ע"ז וכתב דהך דפסחים איננה המשנה דפרה אלא ברייתא שדומה לה ודו"ק.
¹⁰ וע' בחלקת יואב (או"ח ס' י"ז) ומהרש"ם (דעת תורה יו"ד ס' ס' ס"ק י"א) שהעירו ע"ז ממש"כ התס' (סוטה ל.) בשם ספר הישר דאין דרך המשקין להתעכל בתוך המעיים.